

Motion

1976/77: 1674

**av herrar Hugosson och Pettersson i Lund
med anledning av propositionen 1976/77:149 om arbetsmiljölagen
m. m.**

Inledning

Den moderna teknologin, främst ADB-tekniken, har medfört en omvälvning av informationsbehandlingen. Den nya tekniken har efter hand fått allt större betydelse för administration, samhällsplanering, forskning och industri. Utvecklingen måste sägas till övervägande delen ha varit till fördel för samhälle, näringsliv och enskilda. Helt naturligt har emellertid denna utveckling inte kunnat fortlöpa problemfritt. Styrande och kontrollerande insatser från samhällets sida har här som i andra sammanhang visat sig nödvändiga. På grundval av olika utredningar om problem som är förbundna med datoranvändningen har statsmakterna efter socialdemokratiska initiativ lagstiftat på området och vidtagit andra åtgärder. Det viktigaste lagstiftningsinitiativet hittills är givetvis datalagen, som utgör ett skydd för otillbörligt intrång i den personliga integriteten som en följd av samhällets datorisering. På detta område var Sverige det första land i världen som skapade en heltäckande nationell lagstiftning.

Den fortgående debatten om datatekniken och den personliga integriteten, som har drivits med stor intensitet, har varit nödvändig och viktig. Samtidigt finns det emellertid anledning att beklaga att datateknikens övriga effekter på samhället och för den enskilde inte alls har uppmärksammats i samma utsträckning av den allmänna opinionen. Dessa effekter blir nämligen med all säkerhet på sikt minst lika viktiga som de renodlade integritetsskyddsfrågorna. Inte minst gäller detta datoriseringens effekter på arbetslivet i form av påverkan på sysselsättning, arbetsmiljö och möjligheter till medbestämmande.

Demokratisk kontroll över datatekniken

Framtiden får inte vara någonting "som bara blir", framtiden måste vara något som vi själva väljer. Socialdemokratin anser att det krävs en stark, samhällelig viljeinriktning för att förhindra att en ökad användning av datorer ger ett centralsyrt samhälle och för att utnyttja möjligheterna att i stället förbättra människornas livssituation med hjälp av datorer.

Om enbart de "fria marknadskrafterna" får styra införandet av datatekniken blir det den ekonomiska styrkan som avgör var datatekniken används och hur den utformas. Enligt vår uppfattning måste det till en medveten

politik från samhällets sida för att stärka det demokratiska inflytandet över hur datatekniken utnyttjas i olika sammanhang. Det är nödvändigt att vidta konkreta åtgärder så att även andra grupper och enskilda än de ekonomiskt starka får möjligheter att styra datatekniken i en riktning som tillvaratar deras intressen.

År 1976 tillkallade den dåvarande socialdemokratiska regeringen en utredning som fick till uppgift att se över datalagen och föreslå ytterligare åtgärder för att stärka skyddet för den personliga integriteten. I direktiven för utredningen framhålls bl. a. följande:

Datoriseringen inom näringslivet påverkar förhållandena inom arbetslivet på ett avgörande sätt. Spörsmål som gäller de anställdas personliga integritet, t. ex. deras medverkan vid prövningen av frågan om tillstånd till personregister vid företag, faller givetvis inom kommitténs utredningsuppdrag. ADB-teknikens verkningar sträcker sig emellertid betydligt längre och gäller sådana grundläggande spörsmål som omställning inom arbetsmarknaden, företagsdemokrati, arbetsmiljö, arbetsprestationer och arbetstillfredsställelse. Jag behöver knappast påpeka att man här står inför problem som kan komma att kräva insatser från samhällets sida. Dessa problem är emellertid så artskilda från integritetsfrågorna och så omfattande att de inte bör bli föremål för utredning i detta sammanhang. Det kan för övrigt finnas skäl att avvakta initiativ från den fackliga rörelsen som under senare tid ägnat frågorna om arbetslivets datorisering ett betydande intresse. Genom den nya lagstiftning om medbestämmande på arbetsplatsen som f. n. förbereds kommer arbets-
tagarorganisationerna att få ökade möjligheter att påverka utvecklingen på området.

Datorerna, arbetsplatsdemokratin och arbetsmiljön

Den datoriserade teknologi som i snabb takt är på väg inom näringsliv och förvaltning innebär inte bara betydande sysselsättningsmässiga förändringar. Teknologin innebär också stora förändringar i många människors arbetssituation och därutöver problem i samband med strävandena till ökat medbestämmande.

Vad beträffar arbetsmiljön och arbetssituationen finns både positiva och negativa effekter. Till de positiva effekterna hör att datortekniken möjliggör eliminering av manuellt farliga, tunga eller repetitiva arbetsmoment. Datatekniken öppnar också möjlighet till övergripande övervakning av de risker för olycksfall och ohälsa som arbetsplatserna utgör. Till de negativa effekterna i nuvarande utveckling måste emellertid räknas den "utglesning" på arbetsplatsen som ofta blir en konsekvens av datoriseringen och som i sin tur radikalt minskar möjligheterna till samarbete och kontakter mellan kamrater på arbetsplatsen.

De anställda blir också bundna av datorsystem, som styr verksamheten och hindrar avvikelser, förbättringar och personliga initiativ. Den ökade övergången till mer renodlade och bundna övervakningsuppgifter, som datatekniken hittills inneburit på många områden, riskerar också att öka de

psykiska påfrestningarna i arbetet, samtidigt som känslan för den egna arbetsinsatsen minskar i takt med det krympta manuella och intellektuella arbetsinnehållet.

Såväl LO som TCO är medvetna om att demokratiseringen av arbetslivet och kontrollen över arbetsmiljön kan försvåras och motverkas, om datatekniken uppfattas som alltför komplicerad och svårpåverkbar för de anställda och deras lokala förtroendevalda. Bägge löntagarorganisationerna har för att möta dessa problem utformat särskilda datapolitiska program, vars huvuddrag kan sammanfattas i följande tre punkter:

- Arbetsgivaren skall bli skyldig att förhandla med de anställda när han tänker införa ett datasystem eller förändra det.
- De lokala fackliga företrädarna skall få slå-larm-utbildning för att kunna sätta fingret på de sjuka punkterna i ett föreslaget datasystem.
- Fackförbunden skall anställa dataexperter som kan rycka in och hjälpa när de behövs, t. ex. i lokala förhandlingar.

För att garantera att datatekniken utnyttjas på ett sådant sätt att konsekvenserna blir positiva och ej till nackdel för den enskildes arbetsmiljö och arbetssituation behövs alltså *framför allt* aktiv medverkan från de anställda vid utformningen av datorsystemen. Den nya medbestämmandelagen ger här möjligheter, men det behövs också försöksverksamhet och forskning för att se hur man praktiskt kan ordna medbestämmandet över datorsystemen. Det behövs också noggrant utarbetade föreskrifter i anslutning till den arbetsmiljölag som nu har förelagts riksdagen.

Utformningen av nya datasystem inom arbetslivet har ensidigt styrts av de krav som företagsledningen har ställt upp. Datateknikens stora potentiella möjligheter att också förbättra den anställdes arbetsmiljö i vid mening har inte på långt när utnyttjats. LO har varit medvetet om att det behövs forskning för att anpassa nuvarande och kommande datasystem efter de anställdas krav och önskemål. Man har därför inlett samarbete med en forskargrupp.

Det är emellertid helt klart att forskningen på detta område måste få en helt anna bredd och helt andra finansiella garantier än som nu är fallet. Den statliga institutionen centrum för arbetslivsfrågor bör ges i uppdrag att initiera och stödja forsknings- och utvecklingsprojekt, som syftar till att anpassa datasystem inom arbetslivet efter de anställdas krav på medbestämmande i fråga om såväl arbetet och dess innehåll som en bättre arbetsmiljö.

Staten bör som arbetsgivare gå i spetsen när det gäller att möta löntagarorganisationernas krav på medbestämmande över datasystem som påverkar de anställdas arbetssituation. En positiv inställning från statens sida bör p. g. a. den statliga sektorns omfattning kunna bli mönsterbildande också för det privata näringslivet. Vi föreslår därför att det inom regeringens kansli i samarbete med de statsanställdas organisationer utarbetas riktlinjer för

hur staten som arbetsgivare skall möta personalorganisationernas krav på medbestämmande inom dataområdet.

Enligt vår uppfattning bör bl. a. följande principer vara vägledande:

1. Datasystem skall utformas så att de också tillgodoser personalens krav.
2. Datasystemutvecklingen skall inte bara bidra till ökad rationalitet och effektivitet i organisationen utan också till en bättre arbetsmiljö och större möjlighet till självförverkligande hos de anställda.
3. Datasystem skall utformas så att de underlättar arbetet på varje område i organisationen.
4. Datasystem för individuell prestationsmätning eller otillbörlig kontroll av de anställda skall ej få användas.
5. Inga andra uppgifter får registreras i personalregister än sådana som arbetsgivaren ålagts i lag eller annan författning eller sådana uppgifter som godkänts av den lokala arbetstagarorganisationen. Den lokala arbetstagarorganisationen avgör hur uppgifterna skall insamlas och vilka bearbetningar som skall få göras. Den lokala arbetsorganisationen skall också ha rätt att fortlöpande erhålla sammanställningar av de uppgifter som finns insamlade.
6. De anställdas organisationer centralt och lokalt skall ha möjlighet att på ett tidigt stadium styra inriktningen i de avseenden som datasystemen berör de anställdas arbetssituation.
7. Personalen skall genom sina centrala och lokala organisationer informeras och utbildas om hur datasystem kan fungera så att krav kan ställas på existerande och nya system.
8. Personalens representanter får på arbetstid möjlighet att gemensamt diskutera och utarbeta ställningstaganden beträffande olika datorsystem, rutiner m. m.
9. Personal som utnyttjar eller styrs av visst datasystem skall ha goda möjligheter att löpande påverka och ta initiativ till förändringar och förbättringar i de olika datasystemen.

En stor del av de problem som datoriseringen medför på arbetsmiljöns område bör arbetarskyddsstyrelsen i sina föreskrifter kunna lösa. En förutsättning för detta är emellertid, som framhålls i socialdemokraternas partimotion, att arbetsmarknadens parter bereds tillfälle att medverka i arbetet med att utarbeta dessa föreskrifter. Då datoriseringen i framtiden kommer att få betydande konsekvenser för sysselsättning och arbetsmiljö i vidaste bemärkelse, synes det dessutom angeläget att dessa frågor blir föremål för ett brett upplagt utredningsarbete med deltagande från den fackliga rörelsen och från parlamentariskt håll. Regeringen bör därför få i uppdrag att tillsätta en utredning för att utreda vilka åtgärder som bör vidtas från samhällets sida för att motverka de negativa effekter man kan förutse som en följd av den alltmer ökade datoriseringen inom arbetslivet.

Hemställan

Med hänvisning till vad som framhållits hemställs

att riksdagen i anslutning till behandlingen av propositionen 1976/77:149 beslutar

1. att ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om att arbetsmarknadens parter bereds tillfälle att medverka i arbetarskyddsstyrelsens arbete på att utarbeta föreskrifter,
2. att hos regeringen begära att utgångspunkten för de anvisningar till arbetsmiljölagen som arbetarskyddsstyrelsen skall utarbeta skall vara att de anställda genom sina organisationer skall kunna styra datoriseringen inom arbetslivet,
3. att hos regeringen begära att en parlamentarisk utredning med facklig representation tillsätts för att utreda datoriseringens påverkan på sysselsättning och arbetsmiljö,
4. att hos regeringen begära att centrum för arbetslivsfrågor skall ges i uppdrag att initiera och stödja forsknings- och utvecklingsprojekt som syftar till att anpassa datasystemen inom arbetslivet efter de anställdas krav på medbestämmande och en bättre arbetsmiljö,
5. att hos regeringen begära att staten i sin egenskap av arbetsgivare skall utarbeta och anta riktlinjer för hur myndigheterna positivt skall möta kraven från de anställdas organisationer på medbestämmande över utformningen av datasystem som påverkar de anställdas arbetssituation,
6. att hos regeringen begära att sekretariatet för framtidsstudier ges i uppdrag att sätta i gång översiktliga studier av datatekniken och dess effekter på samhälle och arbetsliv i ett längre framtidsperspektiv samt att utarbeta förslag till ett fortsatt forskningsprogram i syfte att utöka handlingsberedskapen när det gäller att stimulera goda tillämpningar av datatekniken och hålla tillbaka icke önskvärda.

Stockholm den 31 maj 1977

KURT HUGOSSON (s)

LENNART PETTERSSON (s)
i Lund

